HALK BİLGİSİ

HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi Tarafından
Çıkarılır Aylık Folklor Mecmuası

Müdürü:
MEHMET HALİT BAYRI

ONUNCU CİLT

Sayı: 109 - 120; İkinciteşrin 1940 - Birinciteşrin 1941

İSTANBUL - ARKADAŞ BASIMEVİ
1941

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

ONUNCU CİLDİN FİHRİSTİ

Sayı: 109, İkinciteşrin 1940

Sayı: 110, Birincikânun 1940

Sayı: 111, İkincikânun 1941

Sayı: 112, Şubat 1941

Sayı: 113, Mart 1941

Sayı: 114, Nisan 1941

Sayı: 115, Mayıs 1941

Sayı: 116, Haziran 1941

Sayı: 117, Temmuz 1941

Sayı: 118, Ağustos 1941

Sayı: 119, Eylül 1941

Sayı: 120, Birinciteşrin 1941

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 10 **İkinci teşrin 1940** **Sayı : 109**

ONUNCN YIL

Yedi, sekiz ay önce yüzüncü nüshası neşrolunan «Halk Bilgisi Haberleri», bu sayısile de onuncu yılına girmiş bulunuyor. Bir ilim ve malzeme mecmuası için memleketimizde uzun sayılabilecek olan bu ömrü «Halk Bilgisi Haberleri» ne temin eden, yalnız onun mesleğidir. Gösterişten ve her türlü propagandadan uzak kalan «Halk Bilgisi Haberleri», bu on sene içinde hiç şaşırmadan, ağır, fakat intizamla yolunda yürümeği bilmiş ve her hangi bir vesile ile hedefini bir dakika olsun, gözden kaçırmamıştır. Bunun için her yıl geçtikçe yeni bir kuvvet ve yaşama kabiliyeti elde eden mecmua, vatan ve millet hizmetinde pek az görülemiyecek bir kıdem ve bununla birlikte gerek Türkiyede, gerek yabancı illerde dikkate şayan bir mevki ve itibar kazanmıştır. «Halk Bilgisi Haberleri» ilk intişara başladığı sıralarda kimsenin tahmin etmediği bu muvaffakiyet, mecmuanın etrafında toplananların göğüslerini kabartacak bir hâdise olsa gerektir.

«Halk Bilgisi Haberleri» nin birinci sayısı çıktığı zaman folklor çalışmaları memleketimizde pek iptidaî ve hiç inkişaf etmemiş bir halde idi. Mecmua intişara başladıktan sonra bu çalışmalar merhale merhale ilerlemiş ve bugün bütün memlekete şâmil geniş bir sahada esaslı bir şekil ve hüviyet almıştır. Denilebilir ki, son on senelik devir bizde folklor çalışmalarının en ciddî ve zengin bir safhasıdır. Bu devrin açılmasında ve ilerlemesinde «Halk Bilgisi Haberleri»nin az çok müessir olduğunu söylemek hiç bir vakit hakikattan ayrılmak demek değildir.

«Halk Bilgisi Haberleri» on sene önce, Türkiyede sayıları üçü, beşi geçmeyen folklor eserlerinden biri, fakat ilk ve tek folklor mecmuası idi. Şimdi ise, mecmua olmak bakımından tekliğini kaybetmemekle beraber, eser olarak benzerlerini yüzlerle saymak kabildir.

TULUM DÜDÜĞÜ VE BORU

Evliya Çelebi, bundan üç yüz sene kadar evvel «sazendei tulum düdüğü. — nefer 5. (Rus) ta icat edilmiştir. Çobanları çalarlar» diyerek gaydanın İslâv menşeini söylemiştir. (Seyahatname, cilt 1, sayfa 642) [1]. Filhakika Amerikalı musiki muharriri Rosa Newmarch'ın da dediği gibi, bugünkü Ruslar pek çok sevip kullandıkları gaydaya «dudka» demektedirler; aynı âlet, duda veya kopuz ismi altında Lehistana, dudey ve dudek isimleri altında Almanyaya geçmekte gecikmedi.

Rusların gaydayı Türklerden aldıklarını katî surette iddia edememekle beraber, isminin halis Türkçeliğini biliyoruz. İslâvlar Asya Türklerinden «koş tüydük» ü aldılar ki düdük adını da işte bu iktibas tarihindenberi yaşatıp gitmişlerdir: «Dudka veya şevren, Rus köylerinin çift düdüklü ağız çalğısı

[1] Evliya Çelebi, diğer bir sayfada, mühim esir Kazak alaylarının bir geçidinden bahsederken, tabıllar, tulumlar ve erganunlar çalarak ilerlediklerini anlatıyor. Çok yazık ki bu âlete bizzat Kazakların tulum dediklerini hiç bir yerde yazmamıştır. Bütün müsbet malûmatımız, Kazakların her devirde ekseriyetle hıristiyan Türkleri olduklarını ve hattâ kendilerine verilen Kazak ismi bile Türkçe «kazımak» tan gelen bir tâbir olduğunu —çünkü. an'ane mucibince saç ve sakallarını tıraş ettiklerini— bilmeğe münhasır kalıyor.

«Halk Bilgisi Haberleri» hiç bir büyük iddia, tatbik ve takibi güç, geniş ve nazarî bir programla çıkarılmamış, ancak tevazuundan kuvvet alarak folklor sahasında yurdu temsil edecek kadar ciddî ve ilmî bir müessese olmuştur. Bu noktayı kaydederken emeklerile onu bu mes'ut talie eriştiren arkadaşlara teşekkür edilmesi pek yerinde bir hareket olur. Aynı mevzu üzerinde muayyen usullerle ve birbirinin ne yaptığını bilerek çalışan bu arkadaşların yazıları, mecmuanın sahifelerini doldurmak, süslemek ve okuyucuya zevk ve istifade temin etmekle kalmamış, dünyanın hangi tarafında olursa olsun, Türk folkloruna temas edecek her hangi bir kimsenin «Halk Bilgisi Haberleri» ne baş vurmaktan müstağni kalamamaları gibi güzel bir netice de vermiştir. Mecmuanın değerini ifade eden bu vaziyet önünde Türk folklorcularının öğünmeğe hakları vardır.

İsmail Nami Erbilek

olup, gayri müsavi uzunluklardaki iki kamışın üzerlerinde üçer deliği vardır.» [1] Bugün Riazan, Vladimir ve Kafkas eyaletlerinde kullanılmakta olan çift düdüklerin hem şekilleri asrileştirilmiş, hem de ismi millileştirilmiştir.

Asya Türklerinin vaktile gayda çalgısını kullanıp kullanmadıklarını bilmiyoruz, bugün hiç kullanmazlar. İranda asırlardanberi ve el'an «neï - amban» ismi altında kullanılır. Hindistanda vardır ve «nâga baddha» veya «moshuh» denilir. Mısırda sukkarah, Trablusta magruna adını alıyor. Rumelide her tarafta «gayda» denirdi. Anadoluda ise, bazı Türk köylüleri ve bilhassa Trabzon vilâyetinin köy çobanları nezdinde «tulum» ismi altında yaşamıştır.

Bu bilgilerden sonra, Asım Efendinin «yalnız Türkiyede kayda tâbir edildiği» yolundaki ifadesinin kuvveti artmaktadır. Kürtlerin «çale - meşk» dediklerini de ilâve edelim.

Tulum düdüğünün şekil ve mahiyeti hakkında (Şarkî Anadolu türkü ve oyunları «1919») kitabımda bildiğim kadar izahat vermiş olduğumdan burada yalnız halis Türkçe bir kelime olan tulumun musiki lûgatçesi ile olan münasebetlerinden bahse çalışacağım.

Çağatay lûgati, deri ve kırba mânalarına bu «tulum» tâbirini «tolmak = dolmak» masdarına yaklaştırmış oluyor ve kavga, mücadele mânalarına da geldiğini yazıyor. Düğünlerde şarkı ve türkülerin sonunda neferatın okuduğu bir de (tölgün hey tulum) terennümünden bahsediyor. Misal:

Türkî servedi bile salup kulum
Kılsam edayı tölgün hey tulum.

Şu halde, tulum tâbirinin Türk halk musikisi ile alâkasının mazisi umumiyetle sanıldığından pek daha eskidir.. Acaba, bir musiki âletinin ismi olarak hangi tarihlerden itibaren musiki lûgatine girmiştir? Bu nokta bilinemiyor.

Acem lûgatleri, «şahrud» ismi altında anılan bazı musiki maddelerinden bahsederler: şahrud, bazılarına göre vaktiyle bir savt veya peşrevin adı imiş; diğer bazılarınca, sazların kalın sesli telidir; bir üçüncülerine göre de bir nevi ağızla çalınan âlet olup hoş bir sedası varmış (Ferhengi Cihangirî) de:

[1] P. Lichenthal, «Dizinario della Musica», 1826. — Fétis, «La Musique mis à la protée de tout le Monde», 1830.

«Sazîst mânendi ney ekserü ağlep Rumiyan der bezmü rezm benevazend».

deniyor. (Ferhengi Şuurî) bu mânayı teyiden «Miri Nazmi» nin şu beytini alıyor:

Sadayı şahrudi şevk efza
Behıyzaned neva der çarhı vâlâ

Asım Ef. nin (Bürhanı, Katı') tercemesinde ise, şahrud ve şehrud maddelerinde «bir boru ismi olup, rumîler, tersalar (hıristiyanlar) cenk gününde çalarlar, trompete dedikleri borudur.» deniyor. Aynı lûgatte «trompete tâbir olunan boru» ya acemlerin (sepidi mührei tersa) veya sadece (mührei tersayan) da dedikleri yazıldıktan sonra, bu eski hıristiyan borularının bazan bektaşî ve kalenderî dervişlerinin çaldıkları şekilde boynuzdan veya (nayı ruyîn) gibi tunçtan olduğu, mukayeseler tarikiyle anlatılıp keskin bir ses çıkardığı bildiriliyor [1]. Fakat, bütün bu ifadeler içinde mevzuumuzca en şayanı dikkat cümle, Asım Ef. nin şu haklı ifadesidir: «Türkîde trompete dinür, tulum pete muharrefidir».

Anlaşıldığına göre, Anadoluya geçen Türkler, erkenden her nevi hıristiyan borularını ve bu meyanda tulumlu düdükleri de tanıyıp kendi millî sazları yanında kullanmağa başladılar; tulum ismini, musiki âleti isimleri arasına teşbih tarikiyle aldılar. Avrupalılar da —Asım Efendinin dediği gibi— «trompette» tâbirini (ki, küçük tromba demektir) tahrifen tulum kelimemizden çıkardılar; daha doğrusu tromba tâbirini tulumdan çıkardılar.

Türkçe «tulumba» kelimesinin, İtalyancanın —musiki lûgati haricinde kullanılan— «tromba» tâbirine tam karşılık düşmesi dikkate şayandır ki, Şemsettin Sami Beyin zannı hilâfına İtalyancadan bize değil, bizden İtalyancaya geçtiği muhakkaktır. Çünkü, henüz 17 nci asırda, tulumba tâbiri, Türk gemicileri arasında pek maruf bir fenni ifade ediyordu [2].

---

[1] Bürhanı Katı' tercemesinde (hırı mühre) ve (şebbur) maddelerine bakınız.

Hintliler, saplı ve mızraplı kadîm (sâradiye — vina) çalgısına hali hazırda şahrod demektedirler.

Aynı acem ferhenklerinin verdikleri malûmata göre İranda Şahrud isimli bir kasaba ve diğer bir nehir vardır ki el'an yerli yerinde durmaktadırlar.

[2] «Esnafı tulumbacıyan. — Dükkân 7 ve neferat 80 dir. Bunlar, bir gemi rahnedar olup içine su dolduğu vakit derunu keştide bulunan suyu tulumbalar ile çeküp gemiyi gark olmaktan muhafaza ederler. Görmeğe mühtaç acip bir sanattır.» [Evliya Çelebi].

Tulumba kelimesinin menşei de şüphesiz tulumdur; çünkü ikisinde de, içine salınan su ve havanın tazyik ile def edilebilmesini mümkün kılan birer hazine vazifesi görmek hususiyeti vardır.

***

Tulum ve tromba âletleri:

Tulumba, daha ziyade tulumbaz kelimesine benzemektedir.

Oynamak mânasına gelen farisî (bahten) fiilinden ismi masdar olup vasfı terkibî teşkilinde kullanılan «baz» sıfatının ilâvesiyle hokkabaz, kumarbaz, canbaz kelimelerini teşkil edişimiz gibi, tulum çalana tulumbaz deniyordu.. Nitekim davul çalana da «tablbaz» deniyordu, ki asırlarca evvel aynı veçhile bazı Avrupa dillerine geçmiş bir tâbirdir; meselâ, el'an Rusçada kullanılmaktadır [1].

İtalyancada maruf musiki âletine verilen tromba ve eski Fransızca trompe (ki bunun küçüğü trompette ismini almıştır) isminin nereden geldiğini aramak işinde garplı musiki âlimleri muhtelif tahminler yürütmekten başka bir şey yapamamışlardı; Asım Ef. nin kanaati işte bu müphemiyet örtüsünü kaldırmış gibidir.

Mehterhanenin 18 inci asırda Avrupada bıraktığı intibahçı tesirlerden (ki, bunları tafsil etmek bugünkü mevzuumuzun haricindedir) başka Türklerin XVI ve XVII nci asırlarda madenî ağız sazları imali işinde Avrupalılara kat'iyen faik bulunduklarını da düşünürsek Asım Ef. nin yaptığı takrip himmetini bir kat daha haklı buluruz. Kanaatimizi takviye için madenî boru imali sanatının Türklerin nezdindeki mazilerine bir göz gezdirmek faydalı olacaktır.

***

Türklerde boru fabrikacılığı:

Türkler, asker bir kavim oldukları için, ordularda, açık havada ve cenk meydanlarında çalınmağa elverişli keskin sesli madenî borular imali sanatında komşularına tefevvuk etmişlerdi. Esasen, askerî muzika teşkilâtını ilk mükemmel bir şekle sokup «nekkarehane» (daha sonra mehterhane) ismi

---

[1] Davlumbaz tâbiri, keza Türk gemici lûgatine de teşbih tarikiyle geçmiştir: yandan çarklı eski usul vapurların pervanelerini örtmek üzere konulmuş, davula müşabih yan mahfazalara deniyordu.

altında Hint ve Acem saraylarına sokanlar da Türk-Tatar padişahları olmuştu [1]. (Bunlar, el'an oralarda kullanılmaktadırlar). Bu sebeptendir ki. en eski Acem ferhenkleri, tunç borulara «nayı türkî» adını vermişler ve (Huta - Huten) Türklerine aidiyetini yazmışlardır [2].

Gerek Türkistanda ve gerek Türkiyede el'an kullanılan «boru» ismi, madenî ağız çalgılarına verilen umumî isim olup halis Türkçe bir kelimedir. Aslı (borgu) dur. Gövdesi üst üste kıvrılmış bir şekilde olduğu için böyle ad konulmuştu; burmak masdarından gelir. En eski şekillerinin Hindistanda (bhere) ve (buri) isimleri altında el'an kullanıldığını görüyoruz, ki kor ve trompet ailesinden olanları vardır. Çagatay lûgati, borunun —sesine teşbih tarikıyle olacak— kurt mânasına geldiğini yazıyor.. En eski Türklerin kıvrımsız düz madenî borulara verdikleri isim ise «bug» veya «buk» idi. El'an İranda halk arasında buğ denilen küçük bir nevi düz boru kullanılmaktadır. Kelimenin umumî lûgat mânası, Çagatay lûgatinde, duman, buhar, soluk (ıslık) olarak gösterildiğine göre, bizim Türkçedeki « buğu » dan başka bir şey olmadığı anlaşılır ve masdarı malûmdur. Misal (Çagatay):

---

[1] Nekkarehane orkestrası Türkistanda hâlâ kullanılır. («Anadolu Türkleri» kitabıma bakınız).

[2] Bazı kurunu vustâ garp müelliflerinin eserlerinde ve ezcümle «Roman de la Rose» isimli destanda (ki, bir kısmı 18 inci ve bir kısmı müteakip asırda yazılmıştır) bir «cor sarrazinois» dan bahis geçer. Bir çok Avrupalı müellifler bu meşhur ve şarktan gelme borunun mahiyetini araştırdılar. Fétis'in dediği gibi, Sarazenler, yani Araplar, katiyen müdevver borular kullanmadıkları için, bu şark âletinin menşei de Orta Asyaya dayanır, Türk borularının şöhreti henüz o asırlarda garbe geçtiği anlaşılır. Nekkare, davul ve zil hakkında da aynı hakikatın mevzuubahsolduğunu başka bir gün görürüz. Bu malûmat bir kere ele geçtikten sonra da Fransızca (cor), İtalyanca (corno) ve Almanca (horn) kelimelerinin lisanî köklerini Lâtince ve Yunancadan evvel Asyanın sarı pirinçten mamul «karnâ» borusunda —ki, C. Hurt'un dediği gibi Acem halk iştikakçılığı bu kelimeyi «nay yavrusu» mânasına gelebilen (korre-nâi) ve (kornay) şekillerine sokmuştu— aranmak ihtiyacı duyulur. Yunancada (anakhara), Lâtincede (cornu) gibi isim ve âletlerin bulunduğu doğru ise de, bu malûmat, daha ziyade «mezkûr âletlerden mürekkep askerî orkestranın İskender Yunanileri ile Türkistana geldiği» yolundaki şark efsanesini takviyeye yarayacak mahiyettedir; «orada tekemmül etmiş şekilleri de Kurunu vustâ Avrupasına geçmekte gecikmedi» demeliyiz. Nitekim on yedinci asrın mütebahhir Fransız lisaniyatçısı Du Cange, Türk menşei meselesine inanmıştı. (Bu ciheti göreceğiz).

Zil ve zeng ve bug ve nâkusa kıyas etmenin munu
Hoş nevaddır, hoş sada, hoş nağme, hoş, avazı ney

Türkistanda madenî borular el'an yapılıp kullanılmaktadır. Şu halde, madenî ağız sazları imali sanatının sırlarına Asyalı ecdadımız, bundan asırlarca evvel —komşularına hocalık edecek kuvvette— vakıftılar. Bu sanat, aynen Anadoluya da geçip oradaki müvazi sanatlarla birleşti. Bazı hıristiyan ustalar, Türk askerî çalgılarının tekemmülü işinde Türk meslekdaşlarına yardımdan hâli kalmadılar. Evliya Çelebi, isimlerine nazaran mutlak surette Acem ve Arap ellerine aidiyetine safiyetle inandığımız (girenay), (nefir), (Eyüp borusu), (derviş borusu) ndan başka, Venediğin (şişe borusu), Felemengin (lutorya borusu), pirinçten ve eğri (İngiliz borusu) (cor anglais?), Almanın (erganon borusu, (trompete borusu) gibi nevilerin de Türkiyede bir çok erbabı bulunduğunu yazıyor. Fakat, yine Evliyanın verdiği malûmata göre, Türkiyede en çok ve «Âli Osman alayında» çalınan yegâne boru, Alp Arslan Şahı Selçukînin icat ettiği «pirinç boru» idi. (XII nci asır); yani millî olan nevidendi.

Boru ustalığına gelince; işte, ismi tarihe geçmiş Türkiyeli erbabından biri: «Esnafı borucıyanı sarı perinç — Dükkân [I], nefer (I). Bu sanat bir âdeme mahsustur; gayri kimse edinmeğe kadir değildir, kaidesini oğluna bile göstermez. Unkapanında işler, Giryazi namında müteassıp bir Rumdur. Amma ki üstadı kâmildir...». İmalci ustaların nesilleri asırlar arasından yürüyüp geldi: Ali Baba ismindeki bir madenî sazlar fabrikacısı, 1867 de açılan beynelmilel Paris meşherine Avrupaî Türk asker bandoları için yaptığı sazlardan birer nümune göndermişti: bu âletler, Samatyalı Zilciyanın (Türk zilleri) gibi emsali arasında dünya birinciliğini kazanamamakla ve «Avrupanın mümasil mahsulleri ile boy ölçüşecek bir mükemmeliyette bulunmamakla beraber teşvika lâyık» görülmüşlerdi [1]. Avrupalıların bu suretle bize tefevvuk edebilmek için uzun zaman Türk ustalarının eserlerinden ve icatlarından imal fikri aldıkları muhakkaktır: Ezcümle, (trombone) un tarihini yazan en son Avrupalı musiki muharrirleri, bu sazın menşeini de Türkiyeye raptedip etmemek maddesinde mütereddit bulunuyorlar; çünkü, eski bir frenk mehazi, «sürme» adlı bir Türk borusundan bahsediyor: Garp orkestrasının en

[1] Oscar Comettant — «La musique, les musiciens et les instruments de musique; Paris 1869, pages 570-571.

ÂŞIK KURBANİNİN ÜÇ MANZUMESİ

«Azerbaycan Yurt Bilgisi mecmuası» nın ikinci sayısında M. Sadık San'an'ın «Azerbaycan saz şairleri» isimli bir makalesi intişar etmişti. «Âşık Kurban» ve «Âşık Abbas» adında iki saz şairinin halkın ağzından not edilmiş olan menkabevî hayatını ve bir kaç parça da manzumesini ihtiva eden bu makaleyi tamamlamak arzusile biz de elimizde mevcut ve henüz neşredilmemiş üç koşmayı, küçük bir mukaddeme ile ortaya koymağı faydalı bulduk.

Halk edebiyatına ait topladığımız şiirler arasında «Âşık Kurbanî» adlı bir saz şairinin de üç parça manzumesi mevcuttur. Bunları, vaktiyle «Sinob folkloru» üzerinde meşgul olurken, tetkik ettiğimiz cönklerden birinde «Âşık Kurbanî» başlığı altında sırasiyle mukayyet bulmuş ve istinsah etmiştik.

Biz bu üç koşmanın, Sadık San'an'ın yukarıda bahsettiğimiz makalesinde zikrettiği «Âşık Kurban» a ait parçalar olması ihtimalini düşünüyor ve bunların ikisiyle Mahmut Ragıb'ın bir eserinde tesadüf ettiğimiz alâkadar bir kayıt üzerine dikkati çekmek istiyoruz. İstinat ettiğimiz esaslar hülâsatan şunlardır:

---

mühim uzuvlarından biri sayılan trombon, hem trombanın musanna'ca bir nevi, hem de sürgülü yegâne garp borusu değil midir? [1]. Şu halde, her şey, gerek mütekâmil bazı askerî boruların ve gerek (tulum, tulumbaz, tulumba) isminin Türkiyeden garbe geçtiğine delâlet ediyor gibidir.

Tulumun asırlar arasındaki maceralarının zinbon, sıbızgı (sıpsı), düdük ve farfaranın maceralarından hiç de aşağı kalmadığı görülür: en iptidaî şeklinin içli Türk sanatlarını Trabzon köylerinde, en mütekâmil bir nevinin muktedir Türk artistlerini (yani trombalar ve trombonlar) ise Ankaranın Riyaseti Cumhur filarmonik orkestrasında dinliyebiliyoruz. yani âlet, hiç bir tarihte ana vatanını terketmiş değildir.

Mahmut Ragıp Gazimihal

---

[1] Bu hususta (Lavignac) musiki kamusunun sazlara ait cildinde trombone bahsine bakınız.. Su tulumbalarının pistonları, trombonun sürgü tertibatına benzediğini hatırlatalım...

A) Neşrettiğimiz bu üç manzumeden birincisinin üçüncü bendini teşkil eden:

«Uğradı üstüme emir hacısı
Derunumdan çıkmaz yârin acısı
Karabağda Ziyad Hanın bacısı
Verildi Mevlâ'dan ihsan dediler»

kıt'asiyle, ikinci manzumenin beşinci bendinin ilk beyti olan:

«Memleket valisi hanların hanı
Huzur-ı bâride desti remmanı»

mısraları bu şiirlerin, az çok bir sarahatle, Azerbaycanlı bir halk şairine ait olduğunu ifade etmektedir.

B) Birinci manzumenin makta bendi şairin adını, diğer iki manzume de «Kurbanî» olarak yazılı bulunmasına rağmen, Sadık San'an'ın kaydı veçhile «Kurban »olarak göstermektedir.

C) Mahmut Ragıb «Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları» ünvanlı eserinde (S. 84) sazlara dair halk itikadlarından bahsederken, bu arada o havalide adı ve ünü yayılmış olan «Halk Âşıkı Kurbanî» namında bir saz şairinin, halk ağzından zaptettiği bir menkabesini kayıt ve bunun «şah memleketinden» olduğunu da ilâveten zikretmektedir.

M. Ragıb'ın kaydettiği bu menkabenin de, mevzuubahsimiz olan «Âşık Kurban» a ait olduğunu zannetmekte ve şah memleketinden olarak gösterilmesini de dikkate şayan bulmaktayız.

Hülâsa, menkabevî hayatı, Azerbaycanda «Kurban» ve şarkî Anadoluda «Kurbanî» suretinde bize kadar geçen, hâlâ halk arasında yaşamakta olduğu anlaşılan bu şairin adı etrafında lehcevî bir farkın mevcudiyeti, eserlerinin, cönklerimize, kitabî bir telâffuza uydurulmak suretiyle «Kurbanî» şeklinde geçmiş olması ihtimalini de bu arada söyliyebiliriz:

I

Yatarken üstüme geldi erenler
Yatan, ne yatırsın uyan dediler
Uyandım gafletten açtım gözümü
Şu gelen şah-ı merdan dediler

Uyandım gafletten açtım gözümü
Erenler payına sürdüm yüzümü
Hak bildirdi hak söyledim sözümü
Seksen bin kelâmı iyan dediler.

Uğradı üstüme emir hacısı
Derunumdan çıkmaz yârin acısı
Karabağ [1] da Ziyad Hanın [2] bacısı [3]
Verildi mevlâdan ihsan dediler.

«Kurban» ım dalmışım gam deryasına
Âhûlar mekânı çöl belâsına
Bir hasar [4] çektiler gönül pasına
Bu çarh-ı gerdunu dolan dediler.

II

Tecelli cebhine cemal-i mahzdır
Alâ külli şey'in ilâ deyübdür
İki kab-ı kavseyn kudret-ül-ayn
Bilmenem kanıma susana uyubdur [5].

Bir dileğim var amma rabb-ülâlemden
Hazreti Resulden bin bir kelâmden
Hattatlar hat çekmiş dutmuş kalemden
Yanakta hâl amma ne acaibdir.

Bir dileğim var amma rabb-ül-âlemin
Anın tâbiidir arş ile zemin
Cebrail Mikâil İsrafil hemîn
Melâikler hidmetinde naibdir.

Sende imiş güzelliğin hikmeti
Anın için kıldım sana hürmeti
Dürr-i zebercedden ider himmeti
Saadetlü serinden saç kazayıbdır [6]

Memleket valisi hanlar hanı
Huzur-ı bâride dest-i remmanı
Şaşırma «Kurbanî» haddini tanı
Melâik yüzüne bakman ayıbdır.

III

Yâr yoluna yaka yırtık baş açık
Âşık elinden dad-ı bidad eyledim
Yandım hasretinle her gün her gice
Cefa çeküp aşka biat eyledim.

Rîza rîza gözlerimden yaş kestim
Feda koyup yaş yerine baş kestim
Bir vakıt da şirin için daş kestim
Münasib adımı Ferhad eyledim.

Zat-ı şahın konar şahin koluna
Dellâllar çağrışur sağdan soluna
Der «Kurbanî» feruzatın [7] yoluna
Cefa ömrimi berbad eyledim.

M. Şakir Ülkütaşır

---

[1] Karabağ, Kafkasya Azerbaycanının bir şehridir.

[2] Ziyad Han, Azerbaycanın hanlık devrinde Gence'de hâkimiyet süren bir sülâledir.

[3] Hemşerisi.

[4] Asıl yazmada, bu kelime anlaşılmıyor (Sin'le yazılmıştır, hisar da olabilir).

[5] Yazmada bu kelime anlaşılmıyor (Uymak'tan gelmiş olmalı).

[6] Yazmada olduğu gibi alınmıştır. Manası anlaşılmıyor (Kazıyıptır?).

[7] Perizad, Âşık Kurbanînin sevgilisidir. Halk ağzında «Feruzat» olmuştur. Bu hususta Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nin «Abbas» maddesine bakınız.

KIZILBAŞ ŞAİRLERİ

VIII.

«Siyasî şahsiyetini dinî ve mezhebî şahsiyeti ile kudsileştiren» pek kudretli bir Türk şairi olduğu ittifakla kabul edilen Hatayî de en çok koşma tarziyle aleviliğe en büyük bir aziz gibi hülûl edebilmiş olduğu halde, bu şairin de divan edebiyatı tarzında ve acem aruziyle manzumeler yazdığı anlaşılıyor. Bundan yirmi yıl öncesine gelinceye kadar Hatayinin aruz vezniyle ve bizim anladığımız lirik Türk diliyle manzumeler yazamıyacağı iddia ediliyor ve bunun için lehçesinin başka olduğu ileri sürülerek bu iddiaya kuvvet verilmek isteniyordu. İstanbulda Millet kütüphanesindeki yazma divanının da bu itibarla Hatayiye ait olamıyacağı söyleniyordu. Lâkin yıllar geçtikçe yapılan araştırmalar sonunda ele geçen cönklerde bulunan manzumeler delâletile Hatayinin divan edebiyatı tarzında ve bizim bugünkü dilimize yakın bir lehçe ile manzumeler yazdığı tesbit edildi. Bu manzumelerin birçoğu, Millet kütüphanesindeki divanın ihtiva ettiği gazellerle —eksik veya ziyade olsa da— tevafuk ediyordu. Hıfzı Tevfik, Hamamî zade İhsan ve Hasan Âlinin 1926 senesinde neşrettikleri «Türk edebiyatı nümuneleri» adlı değerli kitapta Hatayinin bu yolda yazdığı manzumeler mevcuttur. Bende bulunan ve şimdiye kadar basılmamış olduğu zannedilen Hataî manzumelerinden bir kaç örnek verelim:

Gel tıraş et hattını şahı cihan üç günde bir
Tâ olasın âfeti devri zaman üç günde bir
Ben seni çoktan severdim bilme misin ey peri
Öldürür uşşakını vermez aman üç günde bir.
Çar ebru dilberi sevdim garez koçmak değil
Merhaba etsün bizimle tek heman üç günde bir.
İki cihan hürmetiyçün sofi sen gel can ile
İçelim lâ'lu şarabı erguvan üç günde bir.
Ey güneş yüzlü yüzün göster Hatayi bendene
Nur ile dolsun zeminü âsüman üç günde bir.

*

Âhirete ne gerektir bilemez
Aklı yok, beyni yok nice canların
Varup bir mürşidden irşad olamaz
Mürşidde eli yok kimi canların.

Tövbe etmiş nefsin öldürememiş
Hâlin âlemlere bildirememiş
Evin yapmak için dolduramamış
Mumu var balı yok nice canların.

Âşıkların kalbi Hakkın evi ya
Hakkın evin koyup gelme gayriye
Evde Sofi kendi evinde Muaviye
Meyli var hali yok kimi canların.

Şah Hatayim eder pirim Alidir
Gittiğimiz erenlerin yoludur
Benlikten geçen Hakkın kuludur
Gümanı var imanı yok kimi canların.

*

Hatayi gibi alevî şairlerinden olup hece ve aruzla manzumeler yazan bir kaç şairden daha örnekler alıyoruz:

Sanalar bu kubbenin abdalı dünyaya bir geldi
Şeriat dini İslâmın yolu dünyaya bir geldi
Gelüp geçmiş iki yüz yirmi dört bin peyamber var
Habibü Ahmedü Muhtar Veli dünyaya bir geldi.
Yürütmüş cansız ol dıvarı göstermiş kerametler
Bizim çün ger Hacı Bektaş Veli dünyaya bir geldi.
Muradü maksadım aldım cihan halkı bana birbir
Disünler Seyranî Âşık Deli dünyaya bir geldi.

*

Ben gedanın büküp belin cevr ile
Kametim endamım kaş eden etmiş
Âşık perest olan şûha devr ile
Razi derununu fâş eden etmiş.

Bu aşkın rahında yetmiş bin hicab
Var imiş geçenler eylemiş hesab
Her hicabda çeküb yetmiş bin azab
Eyvah bu menzili baş eden etmiş.

Seyranî anlamaz kimse remzimiz
Gamla güzer eyler şeble ruzimiz
Geçti demire şi'ri dilsûzimiz
Geçmez cahil kalbin taş eden etmiş.

*

Divaneyim divaneyim divane
Ne hasıl eyledim verdim ziyane
....
Ekmeği katık ederim soğane.

Kargayı bülbül sanırım görünce
Böyle ârif geldim ben de cihane
Yüküm kelle şeker sirke satarım
Bir sanursun .... götürdüm dükkâne

Süleyman tahtını divlere verdim
Bir balıktan haber verdim sorana
Hezaran hırkadan baş gösterirsin
Anınçün salmışsın halkı gümana.

Eğer bir hırkadan baş göstereydin
Kamu müminler gelirdi îmana
Ağır ol âkil ol Kaygusuz Abdal
Ne taş at, ne çömleğin unana.

*

Dedim teşrif buyurun siz inayetle güli râna
Dedi hâşâ sana yâr olmazım çekme kuru sevda
Dedim dilber reva mı hiç idesin ülfet ağyara
Dedi âşık isen eğer dolan Mecnun gibi sahra
Dedim pervane veş yandım senin aşkından ey canım
Dedi âşıklara yanmak ezel âdet imiş aslâ
Dedim sizden vefâ etmek hiç olmaz mı behey şahım
Dedi sabr et olur elbet nasib etmiş ise Mevlâ
Dedim Pâkî kulunum ben tahammül kalmadı canda
Dedi bir buseye kail olursan edeyim ihda.

*

Niye töhmet edersin ey yezidî
Sırrı sır eyleriz seyran bizimdir
Okuduk leddünü bildik rümuzu
Muhammede inen Kur'an bizimdir.

Şahımız Alidir pirimiz Veli
Ezelden demişiz biz ana beli
Aynı cemde kurmuş erenler yolu
On iki niyazda erkân bizimdir.

İmam Hasan ile zehir içmişiz
Canımız terk edüp serden geçmişiz
Mîracda kim idi anı seçmişiz
Şiri yezdan Ali merdan bizimdir.

Kerbelânın cengi olduğu zaman
Kasd etti Hüseyne ol deni düşman
Lânet yezide hem şemri mervan
Şehitler serveri sultan bizimdir.

Pâki mecnun olmuş ağlayup gezer
Gözlerinden kanlar çağlayup gezer
Kemendin boynuna bağlayup gezer
Meydane çekilen kurban bizimdir.

*

Nedendir zâhida her dem gezersin bezmi irfanı
Gel ey gâfil sakın halî kıyas etme bu meydanı
Bu meydanı muhabbette salâdır ser veren gelsün
Benimle meydan içinde kim koyar baş ile canı.

Gönül bir kâbedir derler değilsin yapmağa kadir
Ne lâzımdır sana her dem yıkarsın beyti rahmanı
Felek bir çarhı gerdûndur sakın aldanma Mecnunî
Ayırdı tâcü tahtından nice yüz bin Süleymanı.

*

Bana aşkın peymanesin içirdin
Şimdi ben olmuşum mestin ruzigâr
Kimini şad edüp konup göçürdün
Bana mı muhalif esdin rüzigâr.

Bülbül gibi cüda kıldın gülümden
Yad eyledin vatanımdan ilimden
Çesmi mestanemi aldın elimden
Beni öldürmek mi kasdin ruzigâr.

Ne yaman bend ettin beni sevdaya
Ömrümün hasılın verdin hebaya
Hışm eyleyüp beni saldın ferdaya
Bana mı erişti destin ruzigâr.

Mecnuniyim terki diyar eyledim
Eşimden dostumdan firar eyledim
Şimdi yad illerde karar eyledim
Sılamdan kısmetim kesdin ruzigâr.

*

Alub aklım başımdan benim şol aşk ile sevda
Olubdur meskenim Mecnun gibi dağ ile hem sahra
Girüp aşifte vü hayran cihanda bî akıl kaldım
Ne hikmet görünür zulmet gözüme büsbütün dünya
Bu hale vâkıf anlar olanlar aşkla alûde
Nedendir gülşen içre zâr eder ol bülbülü şeyda
Cihanda ruhilerdir ki ederler dürlü davayı
Ve lâkin sıhhatın bilmez kılar âlemde boş gavga
Ne söylersin behey Mahzun kelâmi eyleme efzun
Demadem kıl talep yâri visali ir göre Mevlâ.

*

Meftunu olmuşum bir melek yârin
Gelir mi insafa bir pare bilmem
Düşeli aşkına oldum berbadın
Diyüp o! civana yalvarabilmem.

Aşk ile eflâke çıkar fiqanım
Görüp rahm eylemez çeşmi giryanım
Kalırsa bu halde benim cananım
Ne tedbir eylesem dildara bilmem.

Şirin tekellümü cana can katar
Âşıkını hasret oduna yakar
Bendesin gördükçe kaşların çatar
Ne isyan eyledim ol yâre bilmem.

Ah etmekten elif kaddim oldu dal
Hâlime rahm etmez ol ruhsarı al
Müyesser olmazsa bâri bir visal
Aşk ile düşem mi dağlara bilmem.

Mahzuniyim hâlim oldu mükedder
Canıma kâr etti bu cevri dilber
Yazup ahvalimi eylesem defter
Arzetsem olmaz mı hünkâra bilmem.

Vâhit Lütfî Salcı

ZİLEDE KULLANILAN BAZI HALK İLÂÇLARI

1 — Kulak ağrısı: Turp ve ak soğanın suyunu sıkıp bir damla akşam, bir damla sabah damlatmalıdır.

2 — Basur: Sarı sabır cıgara kâğıdına sarılıp yutulacak.

a) Kanlı basur için: Kara halil, kuru kahve, teprek birbiriyle karıştırılıp hap yapılıp yutulacak.

3 — Nefes darlığı: 100 dirhem bal, 100 dirhem sarımsak, 100 dirhem zeytinyağında kavrulup yenecek.

4 — Vücut kaşıntısına: Zerdeçal kaynatılıp içilecek.

5 — Boğaz ağrısı: Yedi çift, bir tek karanfil, aynı miktar kara biber yanmış şapa konulup döğülecek, tülbentten eleyip boğaza sarılacak.

6 — Ameli kesmek için: Bir kaşık döğülmüş kahvenin üzerine limon sıkıp yenir.

7 — İdrar tutukluğuna: a) Ayrık otu taş üzerinde döğülüp yumuşatılır, kâfi miktarda su ile bir kazana koyup sabah ve akşam birer fincan içilir.

b) Turp süt ile pişirilip aç karnına yemeli.

c) Çınar yaprağı suyu içilir.

8 — Dişleri beyazlatmak için: Yumurta kabuğunu havanda iyice döğüp dişlere sürmeli.

9 — El, ayak titremesine: Sarımsağı çok yemeli.

10 — Öksürük için: a) İnciri kaynatıp suyunu içmeli, bu aynı zamanda şehveti arttırır.

b) Badem ağacının sakızını yemeli, on yıllık öksürüğü dahi defeder.

c) Bir miktar halis sadeyağı kahve içine koyup içmeli.

ç) Günlüğü döğüp tülbentten geçirmeli ve penbe (pamuk) üzerine saçıp göğüste bir hafta bekletmeli.

d) Gök öksürük için: Eşek sütü veya her hangi bir sütle sahlep içirmeli ve hastaya daima temiz hava aldırmalıdır.

11 — Göz ağrısı için: Keçi ödünün kurusu göze çekilse ömründe gözü ağrımaz.

—

12 — Yel için: a) Anason yelleri mideden, gövdeden, bağırsaktan giderir.

b) Zencefil, kimyon, dâri filfil, sezab (ayrı ayrı) yenirse yelleri dağıtır.

c) Havlican yenirse taamı hazmettirir, mideye kuvvet verir, ağız kokusunu giderir ve yeli zail eder. Balgamlı kimselere de iyidir, aynı zamanda meniyi harekete getirir.

13 — Bel ağrısı: Yumurtanın içine bir miktar tarçın katıp yenirse bel ağrısını giderdiği gibi şehveti de arttırır.

14 — Diş ağrısı: Şap, mazı, kahve, kâfur hep bir arada döğülür, kaynatılır, dişin ağrıyan yerine bir miktar konur, bu bir kaç defa tekrar edilir.

15 — Karna yılan aksa: Sığır südünü ve sığır ödünü karıştırıp içirmeli.

16 — Ağulanma: Bakır vesaire ile olursa sirke veya yoğurt, toprak, tereyağı (yanmışı), bunlardan her hangi biri hastaya içirilir.

17 — Ergenlik: enseye hecemet (hacamat) yapılır.

18 — Saç kıran: Kil ile yıkanır, iyice oğulur. Sabun değdirilmez.

19 — Bertik (çürük): Katı pekmez sürülür.

20 — Yanık: Su yanığı ise yoğurt sürülür. Ateşten ise tuz ile soğan döğülerek sürülür.

21 — Göbek düşmesi: Bir parça kâğıdı yakıp hemen bir çay bardağı içine koyup göbeğin üstüne kapatılır. Bir de göbek çekilir ve oğulur.

22 — Yürek çarpıntısına: güvercin yüreği yutturulur.

23 — Baş ağrısı için: a) Kesilmiş limon üstüne bir parça kahve saçılarak alnına konur.

b) Kesilmiş hıyar turşusu, c) domates salçası, ç) rendelenmiş turp (bunlardan her hangi biri alına konur, bir kaç saat bırakılır).

24 — Soğuk algınlığı: Bele zeytinyağı çalınır, üzerine ince karabiber sürülüp terletilir.

25 — Kel: a) Yedi kere kara sakız (katran) sürülür.

b) Kel eski ise cekceki yağı sürülür. İyi oluncaya kadar her hamama gidişte tekrar edilir.

c) Hamama gitmeden saçı yolunur, bir tülbentle katran sürülür. On gün başta kalır saçlar çıkmağa başlayınca kelpetenle bu katran alınır.

26 — Sıtma için: a) Yirmi çift toprak solucanı havanda döğülür, tül-

ÇANKIRIDA ÇOCUĞUN MEKTEBE VERİLMESİ

Eskiden her yerde olduğu gibi Çankırıda da mahalle mektepleri vardı. Buraya dört yaşından yedi yaşına kadar çocuklar giderlerdi. Onun için bu mekteplere «Sübyan mektebi» denir, yedi yaşından yukarı çocuklar ilk mekteplere gönderilirdi.

Mahalle mektepleri hayır sahiplerinin yaptırdıkları camilerin yanında büyücek bir odadan ibaretti. Bu mekteplerin alt katları da tabutluktu. Her mahalle camiinin yanında altı tabutluk olmak üzere bir odalı mektep bu-

---

bentten süzülüp suyu içilir. En eski sıtmayı bile geçirir.

b) Birer ölçü kırmızı biber, karabiber, süzülmüş yoğurt, bir parça tuz, hepsi karıştırılıp hap yapılır günde on iki tane içilir.

Hastada mayasıl olmamalıdır. Haplar bitinceye kadar soğuk su içmemeli. Üç günde sıtma geçer.

27 — Arı sokmasına: Yoğurt veya çamur çalınır.

28 — Yaray için: Üzüm yaprağının üstüne her hangi bir yağ sürülüp şişin üzerine konur.

29 — Şiş ve kadın hastalıkları için: Isırgan otu sütte pişirilip lâpası şişin üzerine konur, ağrı diner. Kadın hastalıkları için de aynı lâpanın üzerine oturulur.

30 — Burun kanaması: Aynaşabı, tozu burna çekilir.

31 — Boğaz ağrısına: Dağ çördüğü (armudun yabanisi) kaynatılıp içirilir.

32 — Mayasıl: Sülük vurulur.

33 — Romatizma: a) Ağrıyan yerler sıcak sabunlu su ile oğularak iyice yıkanır ve toz halinde tıflın baharı ekilir.

b) Dabakhanelerde kullanılan kaynamış it boku içine boğaza kadar girilir. Dayanabildiği kadar kalır. Ağrılar geçinceye kadar her yıl bir defa tekrar edilir.

34 — Arpacık (it dirseği): hasta yatırılıp göz üzerine ekmek konur, ite kaptırılır.

Cahit Öztelli

lunurdu. Eğer mahalle büyükse aynı tarzda bir kaç mektebi bulunurdu.

Her ana ve babanın yegâne emeli erkek çocuğunu okutmak, hafız, hattat, hoca çıkarmaktı. Bu mekteplere erkek ve kız çocuklar beraber giderdi. Erkek çocukların mektebe verilmesi küçük bir düğünü andırırdı. Günlerce evvel çocuğun babası veya velisi hocayı ziyaret ederek çocuğunu mektebe vereceğini bildirir ve bunun için en münasip günü hoca ile birlikte kararlaştırırdı. Bugünlerin pazar veya perşembe olması âdetit.

Muayyen gün gelince çocuğa iyi ve yeni bir elbise giydirirler, omuzundan geçirilmiş sırma işlemeli bir cüz kesesi takarlardı. Çocuğun omuzuna ayrıca mavi boncuklu bir altın maşallah ile bir de nazarlık iliştirirlerdi. Yeni talebenin fesini altın, elmas, inci ile süslerler, alnına bir çivit basarlardı. Davetliler ogün çocuğun evine toplanırlardı. Hocanın evvelden haberi olduğu için ogün tabiî mektepten hiç bir talebenin ayrılmasına razı olmazdı.

En önde üzerinde kurdelelerle süslü Kur'an bulunan çok sanatkârane yapılmış bir rahle, arkada hocalar, erkek hısım ve akraba ve nihayette kadınlar olmak üzere bir alay teşkil edilir, mektebe verilen çocuk bunun ortasında bulunurdu. Alayın en arkasında kalburlara konmuş ekmekler taşınırdı. Kadınlar ilmi sevdikleri için en yaşlı kadın çocuğu hiç olmazsa yarı yola kadar sırtında götürürdü. Bu, pek sevap sayılırdı. Bundan dolayı kadınlar çok kere «sevabı sen alacaksın, ben alacağım» diye aralarında münakaşa ederlerdi. Eğer çocuğun babası hatırlı ve zengin ise alaya başka mekteplerin çocukları da katılır, yolda ilâhiler okuyan hafızların ardından «âmin» diye haykırırlardı. Okunan ilâhilere Çankırıda «Mennecim» derlerdi.

Mektebe varılınca herkes yerli yerine oturur, çocuğa hocanın eli öptürülürdü. Sonra hoca çocuğa boynundaki keseden cüzünü çıkarttırır, ağızdan «rabbiyesir» okuturdu. Bu esnada çocuk erkek ise kadın davetliler, kız ise erkek davetliler bulunmazlardı.

Bunu müteakip mektep talebesinden hafızlığa çalışanlardan birisi bir aşir okur, hoca dua eder, mektepte bulunanların hepsine ekmek, mektebe verilen vakti yerinde birinin çocuğu olduğu takdirde helvalı ekmek dağıtılırdı. Hocaya bir tepsi baklava ve ucunda para bağlı bir sırmalı çevre mektebe giderken beraber götürülürdü.

Çocuk mektepte bir kaç saat kaldıktan sonra hoca yanına birisini katarak evine gönderirdi. Çocuğun mektepten dönmesini bekleyen kadınlar kapıdan girerken:

Oğlum gelir hocadan
Nur iniyor bacadan
Oğlandır oktur
Her evde yoktur
Gökte melektir
Yerde direktir

Çocuk kız ise:

Kızdır nazdır [1]
Bin altın azdır
Bin daha getir
Al kızı götür.

tarzında maniler okuyarak sevinç gösterir ve çocuğu kucaklayıp öperlerdi.

Mahalle mekteplerinin gayeleri çocuklara harfleri ve bir parça da heceyi öğretmek, namaz surelerini ezberletmek ve hafız çıkartmaktan ibaretti. Buralarda Kur'an öğretmekten başka ders verilmezdi. Mahalle mektepleri sırf erkek çocuklara mahsus olmayıp kadın hocalı kız mektepleri de vardı.

Hasan Hacışeyhoğlu

---

[1] Bazı da lâtife olmak üzere: «Kızdır kazdır» şeklinde okunurdu.

İSTANBUL MASALI

Bundan çok, pek çok zaman evvel bir köyde Ali Baba isminde ihtiyar bir oduncu varmış. Bu zavallı ihtiyar, ömrünü odunculukla geçirmiş ve artık bu işi de yapamıyacak kadar ihtiyarlamış. Bir gün karısına:

— Ben artık bu işi başaramıyacağım. Ne yapmalı, nasıl kazanıp, nasıl yiyeceğiz, demiş. Karısı da:

— Evet, biliyorum. Fakat sen dediğimi yaparsan belki de ekmeğimizi çıkarırız. demiş.

Ali Baba merakla sormuş:

— Ne yapacağım?

— Gayet kolay. Sen başına bir sarık sararsın. Bu köyden uzaklara gidip oralarda yerleşiriz. Ben senin için «Müneccim Baba» diye her tarafa namını yayarım. Gelen hastalara muska yazar, bazılarının da kayıplarına bakarsın. Elbette Allah rızkımızı verir.

Zavallı ihtiyar, karısının ısrarı üzerine bu işi kabul etmiş. Bir kaç gün sonra kulübelerini satarak o köyü terketmişler.

Müneccim Baba ve karısı bir şehre gelerek orada bir dükkân tutmuşlar. Karısı Babayı ilâna başlamış. Bir gün bir kadın gelerek kucağında tuttuğu bebeği Müneccim Babaya uzatarak:

— Bu çocuğum altı aydır hastadır. Derdine derman bulamadım. Seni sağlık verdiler, geldim, demiş.

Müneccim Baba, bu ilk müşterisinin çocuğunu kucağına almış ve kalbinden: Yarabbi ben bu işi yapamıyacağımı biliyorum. Fakat karımın ısrarına ve tazyiklerine dayanamadım, bu işe girdim. Benim kusurumu af ve şu çocuğa da sıhhat bahşeyle, diyerek çocuğun üzerine üflemiş ve gûya bir şeyler yazıyormuş gibi bir kâğıdı karalayarak sarmış ve muska olarak anasına vermiş.

Aradan birkaç gün geçmeden bir tesadüf eseri olarak çocuk iyiliğe yüz tutmuş ve bir hafta zarfında iyileşmiş. Bu hâdise Müneccim Babanın şöhret bulmasına vesile olmuş. Artık birçok kimseler ona gelip gidiyorlarmış.

Bir gün o devrin hükümdarı, çok kıymetli bir yüzüğünü kaybetmiş, bunu bulana ihsan edeceğini ilân etmiş. Fakat bir türlü bu yüzüğü meydana çıkaran bulunamamış. Nihayet hükümdara, bunu ancak Müneccim Baba na-

mındaki ihtiyar bulabilir, demişler ve hükümdar derhal onu çağırtarak bulmasını söylemiş.

İhtiyar, bir gün başına böyle büyük bir işin geleceğini hatırından geçirmemiş. Çaresiz bu işi de kabul etmiş. Yalnız hükümdardan kırk gün müsaade ile kırk torba ceviz ve üzüm istemiş ve bunları alarak eve gelmiş.

Halbuki bu yüzüğü kırk haramiler çalmış ve bunun bulunması işi, meşhur Müneccim Babaya verildiğini kırk haramiler duyunca telâşa düşmüşler ve bu adamı öldürmek için içlerinden en cesurunu seçerek göndermişler.

O sırada Baba karısına meseleyi anlatmış ve kırk güne kadar Allah kerim diyerek torbanın birini ele almış ve can sıkıntısından ileri gelen yüksek bir sesle:

— Geldi biri, kaldı otuz dokuzu...

Diyerek torbayı sofraya koymuş. Tam bu sırada Babayı öldürmeğe gelen harami, pencereden bu sözü işidince kendisine söylüyor zanniyle oradan kaçmış ve arkadaşlarının yanına gelip meseleyi anlatmış. Haramilerin reisi, bu işin muhakkak meydana çıkacağına ve Babayı da öldüremiyeceklerine hükmetmiş ve içlerinden birine, gidip Babaya yüzüğü vererek yalnız kendilerini ele vermemesini yalvarması için tenbih etmiş ve göndermiş. Harami korku içinde gelip kapıyı çalmış, içeriden, zaten canı sıkılan Müneccim Baba, sert bir yüzle kapıya gelmiş, harami derhal başlamış:

— Aman Baba, biz ettik, sen etme... diyerek yüzüğü uzatmış. Baba meseleyi hemen anlamış ve yüzüğü alarak:

— Haydi git. Bir daha böyle şey yapmayın. Demiş ve adamı kovmuş.

Kırk gün sonra hükümdara gidip yüzüğü vermiş ve hükümdar da onu kendisine müneccim başı yapmış. Aradan epey zaman geçmiş. Baba bir gün yalancılığının meydana çıkacağını bildiği için hükümdardan azad edilmesini dilemiş. Fakat hükümdar bunu bırakmamış.

Baba nihayet işi deliliğe vurarak hükümdarın elinden kurtulmayı düşünmüş ve onun yıkandığı bir gün eline bir odun alıp hiddet ve şiddetle hamama girmiş ve hükümdarın çıplak vücuduna vurmağa ve çık dışarı çabuk diyorum sana, diyerek kovalamağa başlamış. Hükümdar da neye uğradığını anlamadan çırçıplak dışarı fırlamış, fakat ne gariptir ki tesadüf burada da kendini göstermiş ve şiddetli bir hareketi arz ile hamam yıkılmış. Hükümdar Müneccim Babanın boynuna sarılmış ve ağlaya ağlaya:

— Ben seni işte bugün için bırakmamıştım, demiş.

Nihayet bir gün padişah kırda gezerken Müneccim başı onun yalnız olduğunu görmüş ve tam fırsat diyerek yanına gidip her şeyi anlatmağa karar vermiş.

Hükümdar onu görünce:

— Ne için geldiğini biliyorum. Yine ayrılmak için değil mi? Peki öyleyse, şu elimdekini bilirsen seni bırakırım, demiş. Müneccim başı zaten her şeyi itirafa geldiği için sözlerine şu misalle başlamak istemiş:

— Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üç......

Daha misalini bitirmeden hükümdar avucunu açmış ve eğlenmek için evvelden yakaladığı bir çekirgeyi gösterince, Müneccim Baba derhal:

— İşte bu, bu kadar bilinir!.. demiş ve hükümdardan, ancak bu son tesadüfün yardımiyle kurtulabilmiş.

Sait İzdemen

GAZİ ANTEPTE YEMENİCİLİK

Gazi Antepte yemeniciliğe köşkerlik, yemenicilere köşker ve bunların ustalarına da köşker ustası denir. Gazi Antepte muhtelif yemeniler yapılır ki şunlardır: Gül şeftali, siyah, elvan, ünnabî.

Yemeninin yüzü ve altı yerlidir. Bunları Gazi Antep dabakları yaparak «fadlacı» denilen esnafa verir. Yemeniciler sahteyanları ve gönleri bu fadlacılardan alırlar. Köşkerler fazlacılara yüzde on kâr verirler.
cılardan alırlar. Köşkerler fadlacılara yüzde on kâr verirler.

1 —.Özkallı: Bu en büyük kalıp olup kırk üç numaradır.

2 — Ulu ayak: Bu en büyük ayaklar içindir. Kırk üç numaradan daha yüksek ayaklara mahsustur.

3 — Kabalorta: Kırk iki numaradır.

4 — Lorta: Kırk numaradır.

5 — Kabageys: Otuz sekiz numara gelir.

6 — Geys: Otuz yedi numara gelir.

7 — Zerdeni: Otuz altı numara gelir.

8 Kötene: Orta ayaklara mahsus olup otuz bir numaradır.

9 — Büyük Hasbe: Yirmi yedi numaradır.

10 — Büyük metelik: Yirmi beş numaradır.

11 — Küçük metelik: Yirmi dört numaradır.

12 — Kelik: Bu, dört nevidir. Dört mıhlı kelik dört yaşındaki, üç mıhlı kelik üç yaşındaki, iki mıhlı kelik iki yaşındaki, bir mıhlı kelik bir yaşındaki çocuklar içindir.

Bütün bu ayakkabılarının kalıpları düz ve basit olup kundura kalıplarına benzemez. Kalıplar en sert ağaçlardan yapılır ve kalıp yapan ustalar vardır.

Yemenicilerin kullandıkları malzeme şunlardır: Çiriş (sarı), âdi kil, telis, eski paçavra, iplik, balmumu, muşta (tunçtan), keski, bız, mahat, derisken (deri kesen).

Yemenicilerin piri «Hazreti Ekber Yemenî» dir. Esnafın şeyhine «Sofalı

usta» denirdi. Sofalı usta, esnafın bütün işlerine karışır, ihtilâfları halleder, fiyatlara müdahalede bulunur, hile yapanları cezalandırırdı. Esnaf her hususta Sofalı ustanın sözünden çıkmaz, ona itaat ve hürmette kusur etmez, hasılı Sofalı usta, yemenicilerin âmiri, zabiti, reisi vazifesini yapardı. Esnaf şeyhinden bütün yemeniciler korkarlar, çekinirlerdi. Şeyhin haksızlık yapmıyacağını bildiği halde herkes, işinden dolayı onunla karşı karşıya gelmek istemez, bunun için de muamelesinde daima dürüst davranır, müşterisini aldatmaz, ne müşterisinin, ne de komşu ve meslekdaşlarının şikâyetlerine meydan vermezdi. Doğruluk esnafın hiç ayrılmadığı bir esastı. Doğruluktan ayrılan, hileye sapan esnaf yalnız itibarını kaybetmekle kalmaz, yolsuz edilmek, yani dükkânı kapatılmak suretile maddî ceza da görürdü. Yolsuz edilen esnafın affolunup olunmaması şeyhin elinde idi. Kabahatin derecesine göre şeyh, esnafı cezalandırır ve ceza görenler hiç bir yere müracaat edemez, etse de müracaatı dinlenmezdi. Şimdi şeyhden eser kalmadığı gibi bütün bu eski usul ve âdetler de unutulup gitmiştir. [Bu malûmat Gazi Antepte yemenici ustası Tahtacı oğlu Emin ustadan alınmıştır. 5/8/1930].

Hurşit Alparslan